

Alfons el Magnànim pujà al tron quan tenia vint-i-dos anys, el 1416, i només en feia quatre que havia posat els peus per primera vegada a Catalunya. L'ambaixador de Carles el Ben Amat de França el descriu com un xicot gentil i desimbolt que tanmateix gastava una gravetat pròpia d'un home de cinquanta anys.¹ És per això que cal atribuir a una seriosa reflexió i no a un eventual eixelebrament que tot just cenyida la corona volgués tallar de soca-rel les maquinacions de la República de Gènova a propòsit de Sardenya i Sicília mitjançant una expedició armada que ell mateix havia de comandar. Per a això, però, feien falta molts diners i les Corts Catalanes no estaven pas per brocs.

La darrera Assemblea, convocada el 1414 pel pare del nou rei, Ferran el d'Antequera, s'havia clos en fals i en un ambient de malfiança entre els estaments dirigents catalans. Des d'aleshores, els greuges havien augmentat per tres causes fonamentals: la constant provisió de les més importants places de funcionari amb personatges castellans propers a la novella dinastia, el tarannà autoritari de la monarquia enfront dels privilegis ciutadans i la revifalla de la política sistemàtica de redempció del patrimoni reial que amb el pas dels anys havia estat «privatitzat». Quan Alfons convocà unes noves Corts per demanar finançament per

Els conjurats acordaren expedir missatgers a les ciutats més importants de la corona per cercar suport i celebrar un conciliàbul a Molins de Rei.

a l'engrescadora empresa italiana (que, per cert, a priori hauria hagut d'animar força nobles que gaudien de conspicus interessos en aquelles terres), topà amb una atmosfera d'allò més hostil i a més, el primer dia ja hi cometé una espifiada notable: per primera vegada en la història

de Catalunya, el cap de l'Estat es dirigia a les corts en castellà. No hi hagué pas unanimitat, com acostuma a succeir, però la majoria, dominada per l'estament nobiliari, obsequià el Magnànim amb un miquel esplèndid: "Per conservació de les dites llibertats, privilegis, costums e prerrogatives, parlant amb la dita reverència, vos diem de no"². Mentrestant, acordaren nomenar una comissió que fixés un esborrany de les reivindicacions amb el qual forçar una nova convocatòria de Corts. Els treballs es desenvolupaven amb normalitat quan pels volts de Nadal de 1417 arribaren noves que, a desgrat del rebuig de les Corts, el rei estava armant un estol naval per atacar Sardenya. La comissió decidí dissoldre's i passar a la clandestinitat. Durant tot l'hivern de 1418 hi hagueren contactes secrets entre els estaments nobiliari i ciutadà, a Barcelona, en els quals s'obtenien adhesions subscrietes amb juraments lapidaris. Els conjurats acordaren expedir missatgers a les ciutats més importants de la corona per cercar suport i celebrar un conciliàbul a Molins de Rei.

El comte de Pallars, Roger Bernat I, encapçalava els sediciosos, entre els quals es comptaven Bernat IV, vescomte de Cabrera i de Bas i comte de Mòdica i d'Osona; Joan Ramon Folc I, comte de Cardona i vescomte de Vilamur; Pere VIII de Fenollet, vescomte d'Illa-Canet; Berenguer IV d'Oms, baró de Montescot i Montequiu; Guillem Ramon IV de Montcada, comte de ¿Cammarata? i baró d'Aitona; Galceran I, baró de Santa Pau i de Castellfollit de la Roca; els cavallers Ramon de Reixac i Guerau de Palau; Ramon Desplà, conseller en cap de Barcelona; els ciutadans honrats barcelonins Gregori ¿Burguès?, Joan Ros i Bonanat Pere, i també aquell Joan Fiveller, conseller segon, que fou tan glorificat pels historiadors de la Renaixença a causa d'haver-se encarat amb Ferran el d'Antequera per la qüestió del vecdigal de la carn³. Els reunits a Molins

La vila, protagonista

de Rei decidiren trametre una ambaixada a València per plantar cara al rei, ambaixada que partí de la vila el 23 de març d'aquell 1418, que era Dimecres Sant. Hi anaven Pallars, Cabrera, Illa-Canet, Desplà, Fivaller, Ros i Pere, entre d'altres.

A punt d'arribar a destinació reberen el suport de la ciutat de Saragossa i de la mateixa València, i així es pogueren presentar davant del rei amb una força notable. D'antuvi, Alfons hagué de sorprendre l'aventura italiana i, després d'utilitzar tota classe de subterfugis i manyagueries, es comprometé a convocar les noves Corts requerides, les quals es reuniren a Sant Cugat, i més tard a Tortosa, entre el 21 de març de 1419 i el 30 de març de 1420. La dèria del rei per embarcar-se era tal que cedí en algunes reivindicacions, especialment la de llicenciar els funcionaris estrangers, a canvi d'una bestreta de cinquanta mil florins d'or i cuità a cloure l'assemblea de qualsevol manera, no sense proclamar que es proposava fer valer "lo franc voler e arbitri del senyor rei"⁴, cosa que posava en qüestió tot el sistema constitucional català. El Magnànim partí cap a Itàlia des del port dels Alfacs el 10 de maig de 1420 després d'haver obert un solc enverinat entre ell i els estaments del poder català que precipitaria les grans convulsions del segle xv, les quals havien de desembocar en la guerra civil de 1462-1472.

Ja des dels mateixos contemporanis, la historiografia ha copsat la gran importància d'aquell corrent opositor a la corona, que reunia un sector majoritari de l'aristocràcia catalana i la fracció privilegiada dels estaments ciutadans que més tard havien de constituir el partit anomenat la Biga⁵. Al l' hora de trobar un apel·latiu per a aquest moviment, hi ha hagut i hi ha acord en denominar-lo la Lliga de Molins de Rei, associant-lo a la vila a la qual tocà d'acollir la conxorxa, aparentment sense tenir-hi art ni part. Ara bé, ¿fins a quin

punt els quatre centenars de molinencs de l'època eren aliens a allò que a la vila anaven a manegar aquell esbart de galdosos personatges? I per què la tria d'un lloc per a la reunió recaigué en Molins de Rei precisament?

Fixem-nos en aquesta darrera qüestió: a part de la ubicació de la vila ran del camí ral, qualitat naturalment compartida per moltíssims llocs, i que afavoria tant la vinguda des de moltes procedències com la sortida cap a les terres valencianes on llavors es trobava el monarca, Molins de Rei gaudia de força avantatges: era territori feudal, però tot just a tocar la frontera on s'acabava la jurisdicció reial⁶, circumstància molt important perquè no hem d'oblidar que es tractava d'una conxorxa il·legal. Ben protegida per una muralla per si hi havia perill⁷, Molins de Rei es trobava a suficient distància de Barcelona perquè els conxorxats conguessin al minut les maniobres de llurs opositors urbans, l'emergent Busca que començava a jugar decididament la carta reial de la mà d'un servidor directe de la corona, en Lluís de Requesens i de Relat, governador general de Catalunya, els mers cognoms del qual ja suggereixen tot un món de connotacions amb la vila. Per reblar-ho, en el marc de les constants transferències a causa dels canvis de fortuna dels Relat, la senyoria de Molins de Rei havia estat adquirida per un tal Vaz de Almada, comte d'Avranches, un portuguès que mai havia estat a Catalunya però que havia emparentat, casant-se amb la seva néta, amb el magnat amb més interessos a la comarca, precisament aquell Roger Bernat I de Pallars, capitost del consuborn. Tampoc no és negligible que la vila comptés amb tres espais per celebrar reunions amb força assistència, el casal dels molins, la casa de la cúria a tocar l'església i, ja fora vila, el celler; tampoc no ho és que ran del camí ral, entre el territori de Barcelona i Martorell, fos l'únic lloc capaç d'oferir la infraes-

La vila, protagonista

tractura necessària per acollir tants personatges i llurs seguicis.

Pel que fa a la segona qüestió, de si l'actitud d'aquell grup de pressió afectava o no els molinencs, ens hem de fixar en alguns detalls remarcables. Els veïns de la vila albiraven, per primera vegada des de feia més d'un segle, la possibilitat de millorar llurs condicions de vida aollint-se a la política reial de rescat de les antigues possessions de la corona. Ja l'any 1399, Martí l'Humà havia establert la base legal per a la inalienabilitat del patrimoni regi i per a lluçió dels drets jurisdiccionals damunt dels llocs que havien estat alienats en el decurs de la forassenyada política de "privatitzacions" empresa per Jaume II i duta al límit per Pere el Cerimoniós,⁸ curt d'armilla per sufragar la guerra amb Castella. La redempció era totalment rendible per al rei: eren els veïns de les viles i llocs afectats els qui havien de reunir la quantitat establerta per rescabalar els senyors, i així la monarquia recuperava els impostos municipals i els drets de l'administració de justícia. Tanmateix, aquesta política no pretenia la recuperació immediata de les rendes de la terra, que hauria exigit unes quantitats astronòmiques i que només la dinàmica del mercat podria de mica en mica regularitzar⁹. En aquest context, doncs, aquella primavera del 1418, els molinencs, els Gras, els Garriga, els Vilagut, els Nicolau, els Bonet, els Roca, els Canaies, els Roder, els Vallsorga, els Torelló, els Comelles, els Baruta, etcètera, que treballaven terres del senyor en règim de tinença¹⁰, maldaven per reunir els 9.000 sous que els quitarien de les arbitrarietats feudals per restituir-los al "dret comú", tot i que haguessin de seguir pagant els drets sobre la terra estipulats en cada cas. Era una quantitat prou important perquè s'hi pensessin una mica. Per fer-nos una idea del que representava, tinguem en compte que, tot i la inflació, uns anys abans, tota la propietat de can Comadalbi, a Santa Creu

d'Olorda, havia estat valorada en 600 sous.¹¹

De fet, sembla que la situació econòmica de la vila oferia raonables possibilitats de comprometre's en un endeutament tan gran i així aprofitar la favorable conjuntura política, encara que tots sabem que l'afer acabaria malament amb el restabliment de la senyoria en la persona del creditor del préstec, en Galceran de Requesens. De moment, però, les esperances eren grans. Des de finals del segle es registrava una infreqüent pau social a tot el camp català, com a ressaca de les malvestats dels anys anteriors i la subsegüent davallada demogràfica, de l'alleujament de la pressió feudal a causa de la manca de mà d'obra i de l'augment de la productivitat agrària. Les càrregues senyorials consolidades, és a dir, tant per rendes sobre la terra com per drets jurisdiccionals, majoritàriament ja es pagaven en diners i no en tants per cent sobre les collites, tenint en compte que els senyors gairebé sempre residien a les ciutats i llur estil de vida requeria diner comptant. Doncs bé, el 1413 s'havia produït una important devaluació monetària que suposà un esplèndid regal per als pagesos sotmesos a pagaments fixes per les terres que tenien en tinença.¹² A Molins de Rei, la disminució de les rendes senyorials és particularment constatable per la ja esmentada crisi dels Relat, els quals després d'un llarguíssim plet acabaren contemplant com totes llurs possessions eren venudes a l'encant: a Olorda, el castell que els era de franc alou i diverses rendes; a Ciuró, el castell que tenien en feu; a la vila i el seu terme, la senyoria de la qual ja havien hagut de cedir per la lluçió tots els béns i rendes no especificats.¹³

Però Molins de Rei, naturalment dins de la tradicional base agrària, havia nascut al voltant del sector secundari i això suposà, sens dubte, la presència d'una mínima activitat artesana més enllà de les necessitats

de les explotacions pageses generalment autosuficients. Per a les activitats manufactureres, i també per a les agràries, Molins de Rei disposava d'una infraestructura inestimable: el canal (la història del qual, per cert, espera tothora un estudi) interdisciplinari. També l'existència, des del 1269, d'un mercat setmanal en el qual els vilatans podien vendre llurs productes demostra que Molins de Rei era capaç de produir, a més d'excedents agrícoles, allò que els compradors eventuais no podien procurar-se ells mateixos, és a dir, articles manufacturats. Això hauria atorgat als molinencs una posició de preferència en els anys de la gran crisi baix-medieval¹⁴ i de fet, tenim un parell de testimonis que en el sector de la manufactura (no podem parlar encara d'indústria) les coses també anaven bastant bé: el 1416, Martí Benet de Torrelles, senyor de la Roca del Vallès i qui posseïa la quadra de Pallegà en feu de la ciutat de Barcelona, instava el Consell que impedís que els camperols d'aquell terme duguessin a moldre el gra als molins de Molins de Rei en comptes de fer-ho en els propis.¹⁵ Aquesta

Per a les activitats manufactureres, i també per a les agràries, Molins de Rei disposava d'una infraestructura inestimable

transgressió d'una de les imposicions feudals més típiques per part de la gent de l'altra riba del riu demostra, d'una banda, l'existència d'un regular trànsit transfluvial de mercaderies de gran volum, i de l'altra, que els nostres molins eren prou competitius per justificar un transport oneros. L'altra manufactura de la vila, la tèxtil, també gaudia de força prosperitat: sense que la puguem datar amb precisió, per aquells anys es constituí una important companyia entre diversos paraires, mercaders i inversors de Barcelona per explotar els molins drapers¹⁶, que utilitzaven la força motriu del rec per moure els batans. Una i altra activitat, que per

força requerien mà d'obra especialitzada i activitat artesanal suplementària, suggereixen que Molins de Rei no corresponia precisament a la imatge tòpica del llogarret medieval pagès.

¿No tenien, doncs, els molinencs motius fundats d'inquietud per veure com els poderosos s'aprestaven, dins la vila mateix, a anar a plantar cara al rei per dissuadir-lo de seguir en allò pel qual Molins de Rei frisava, és a dir, d'acomboiar la seva llibertat?

Tot fa pensar, doncs, que la vila del 1418 gaudia d'una relativa prosperitat o, si més no, de bones perspectives, tot i estar, o malgrat estar, sotmesa a una senyoria feudal amb la càrrega habitual d'arbitrarietat, de la qual ara maldaria per desempallegar-se. En aquestes circumstàncies, els molinencs no podien restar indiferents davant d'allò que una colla de personatges lluïts estava maquinant. Ja hem dit abans que, més enllà dels efectes de la topada prèvia per la qüestió de l'idioma, el detonant de la crisi fou el problema dels funcionaris estrangers (i així ho remarquen els cronistes de l'època), però la causa última és que la monarquia aixecava cada cop més recels entre els estaments privilegiats catalans, tocats de prop per la crisi tant pel que fa a llur poder quasi omnímode com a llur economia basada en l'extracció abusiva dels excedents pagesos. En aquest sentit és ben clar que la mesura reial que més mal els feia era la recuperació sistemàtica de les jurisdiccions que el patrimoni regi havia alienat antigament, car amb ella els privilegiats eren desposseïts del principal instrument per a l'extracció d'aquells excedents. Precisament en aquells dies, la irritació arribava al límit a causa de la lluita de la vila de Granollers, l'operació més important d'ençà que havien estat endegades les recuperacions.¹⁷ ¿No tenien, doncs, els molinencs

motius fundats d'inquietud per veure com els poderosos s'aprestaven, dins la vila mateix, a anar a plantar cara al rei per dissuadir-lo de seguir en allò pel qual Molins de Rei frisava, és a dir, d'acomboiar la seva llibertat?

L'alta política féu que, de moment, les pretensions de la Lliga de Molins de Rei quedessin esmorteïdes i així, la vila es veié finalment reintegrada al patrimoni regi el 1r d'abril de 1419, poc més d'un any després de la reunió, per quitament al senyor Pere de Relat anomenat Ça Pera.¹⁸ Dissortadament, la força ineluctable dels diners havia d'impedir que aquell ictus de llibertat s'acabés el 1430 per no tornar fins a prop de quatre segles més tard.

NOTES

1. GIMENEZ SOLER, A. *Retrato histórico de Alfonso V de Aragón*. Madrid: Editora Nacional, 1952, pàg. 87 i seg.

2. *Cortes de los antiguos Reinos de Aragón, de Valencia y Principado de Cataluña*. Madrid: Real Academia de la Historia, 1896-1922, vol. XII, 41.

3. Els noms són facilitats per ZURITA, J. *Anales de Aragón*. Ed. A. Canellas López. Saragossa: Institución Fernando el Católico-CSIC, 1980, vol. V, I. XII, LX-VIII, núm. 1-24 i també per VICENS i VIVES, J. *Els Trastàmars* (Segle XV). Barcelona: Ed. Vicens Vives, 2- 21988, pàg. 107.

4. *Ibidem* núm. 2, XVI, 51.

5. Des de la primeria del s. XIV, la tradicional divisió de la societat dirigent en braços (nobiliari, eclesiàstic, reial) es veié ultrapassada per la confluència d'interessos entre membres pertanyents a estaments diversos, confluència que impedia a cada braç desenvolupar polítiques autònomes. La sortida natural del problema fou la creació de "partits" (Cf. PETERS E. *Urban contribution to political thought*. New Haven: Yale University, 1977, pàg. 169). Molins de Rei ens en dona un exemple: alguns dels seus "senyors feudals" no eren més que burgesos de Barcelona; el mateix Galceran de Requesens no fou ennoblit fins al 1458, tot i que des del 1430 posseïa la "baronia" de Molins de Rei.

6. Estem essencialment d'acord amb l'esquema de jurisdiccions proposat per TORT I MENSA, J. *Breu història de Molins de Rei*. Molins de Rei: Museu Municipal, 1981, pàg. 34, que assenyalava el límit sud-est de la vila amb una línia imaginària que resseguia els actuals carrers de l'Església i de Boters, i en deixava fora, per tant, el celler que en el futur havia d'ocupar el palau dels Requesens. Si la jurisdicció d'Olorda i de Ciuró en mans del Relat ja havia estat redimida per la corona en temps del d'Antequera (1413), la del municipi barceloní, i per tant reial, arribava "a prop de" la dita vila de Molindereig (AHMB, *Letres closes* 1451-1452, f. 131) segons disposicions de Jaume II (iuxta" uillam Molendinorum Regalium Luppricatti) del 1319, és a dir, quan la vila estricta ja havia estat

infeudada als Pallars (AHMB, *Deliberacions* 1319-1320 f. 7 i també *Libre Vert*, f. 311). Aquest "iuxta" és, a parer nostre, incontrovertible.

7. Si bé aquesta ja devia existir el 1334 (TORT i MENSA, op. cit., p. 31), el 1387 el rei Joan I el Caçador ratificà a Berenguer de Relat el dret de treballar-hi amb exempció de taxes durant sis anys, com a pròrroga de la concessió que Pere el Cerimoniós li havia fet el 1382 (ACA. *Memorials de Carbonell*, XIV, f. 78).

8. Cf. FERRER i MALLOL, M.T. *El Patrimoni Reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV*. Anuario de Estudios Medievales, VII, 1970-1971, pàg. 351-491. L'autora demostra que, més enllà de preteses polítiques filopopulars o d'oposició a la noblesa, el que de veritat interessava la corona era vetllar pels propis interessos.

9. L'audiència reial ja havia proclamat el 1375 el dret de la corona a redimir tots els béns que havia alienat, tant si era a carta de gràcia com a perpetuïtat, sense perjudici dels drets dels detentors (FERRER i MALLOL, M.T. *Les relacions del rei Martí amb la ciutat de Barcelona*". VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Barcelona 1962. Comunicacions, III, pàg. 166.).

10. Els noms d'aquestes famílies han estat extrets de documentació notarial diversa.

11. Capítols matrimonials d'Arnau Comadalbi amb Gerardona Mas, del Papiol (1332). Cèdula notarial de la col·lecció de l'autor.

12. Cf. FREEDMAN P.H.: *Els orígens de la servitut pagesa a la Catalunya medieval*. Vic: Eumo, 1993 (originàriament publicat a Cambridge, 1991) pàg. 206.

13. AHPB. Notari Joan Franc, *Vigesimun Primum Manuale*, instrument del 24 de març de 1432. Aquesta data és la de la liquidació del patrimoni, però els jutges liquidadors ja havien estat nomenats el 1426. El plet havia estat promogut per un creditor barceloní anomenat Gispert Oliver uns deu anys abans, i sembla que fins i tot ja hi havia hagut una adjudicació irregular a tercers.

14. Cf. BRENNER, R. «Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe», *Past & Present*, núm. LXX (1976) pàg. 30-75.

15. ACA. *Arxiu patrimonial Sentmenat*. Lligall XIX, full solt. Ja en el s. XIII s'havia produït un episodi semblant (*Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona: FEC, 1982, vol. 8, pàg. 445, «Cervelló»).

16. AHCB. Fons notarial, IX, 6, sense data. CARRÈRE, C. *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*. 2 vol. Barcelona: Curial, 1977-1978 (originàriament publicat a París-L'Haia, 1967) *passim* s'ocupa a bastament d'aquesta companyia i la situa vers el 1425 utilitzant la crítica diplomàtica (pàg. 473). Nosaltres pensem que en cap cas no pot ser datada després del 1419.

17. En el cas de Granollers, el 25 de febrer de 1418 foren quitades tant la jurisdicció com la propietat amb el desembossament per part dels seus vilatans de 10.000 florins d'or, equivalents a 120.000 sous. (GOMIS C.: "Província de Barcelona" dins la *Geografia General de Catalunya* dirigida per F. Carreras Candi. Barcelona, s/e, s/d, vol. 5, pàg. 147.)

18. AHPB. Notari Antoni Vinyes. XLVII *Manuale Commune*. Memorial solt (bossa).